

Herinneringen aan „De Beer”

G. L. Ouweneel

Ongeveer twintig jaar geleden werd begonnen met de liquidatie van De Beer. Nadat al enkele jaren eerder het oosten van Rozenburg voor haven- en industrieuitbreiding onder de hamer ging, eiste Rotterdam in 1956 het hele eiland op. Vijf jaar nadat de eerste spade de grond in ging was De Beer gesloopt. Achteraf wekt het verbazing dat de plannen tot vergraving van De Beer en de uitvoering zelf, zo weinig ophef brachten. Natuurlijk was er wel gemor onder natuurliefhebbers en kwamen er ook protesten, maar vergeleken met de brede aandacht die recent de Dollard en de Oosterschelde kregen, behoefden de promotors van het Europortproject destijds maar weinig plooiën glad te strijken. En toch was De Beer in ons land een van de mooiste en rijkste natuurgebieden, waarvan de faam tot ver over onze grenzen reikte.

Wilde duinstruwelen: Het Breed. (foto: W. Korfmaker)

Rechtsboven: de onbegrensde gezichtseinder van het strand... (foto: G. L. Ouweneel)
Rechtsonder: het uitgestrekte Groene Strand. (foto: W. Korfmaker)

Terugdenkend aan De Beer komen herinneringen uit alle jaargetijden naar voren. Maar als ik er ooit nog eens één dag zou kunnen rondlopen, zou het een dag in september of oktober moeten zijn. Dat waren de dagen van de indrukwekkende vogeldrommen in de duinen, op het slik langs het strand. Alsof men aangestoken was door de trekdrang van de vogels waren dit ook de dagen dat men het verst over het natuurmonument uitzwierf, zodat men 's avonds, na een urenlange wandeling terug, hondsmoe bij het startpunt aankwam, waar dan nog een lange fietstocht huiswaarts wachtte. In september en oktober was er ook de meeste kans op rariteiten. In mijn herinnering waren het echter vooral ook de maanden dat men het meest intens genoot van het landschap: de wilde duinstruwelen, het uitgestrekte Groene Strand met in het zuiden enkele barre, alleenstaande duinformaties, en vooral ook de onbegrensde gezichtseinder van strand en Zuidslik, in het noorden gemarkeerd door de bebakening van de zuidpier en in het zuiden door de toren van Brielle. De volte van de net achter de rug zijnde zomermaanden zal waarschijnlijk de reden zijn geweest dat juist in de nazomer en vroege herfst de schoonheid en rust van dit grootschalige landschap zo direct werd ervaren.

De Zuidpier

Op De Beer kwam je meestal tijd tekort. Vooral in de herfst kwam een excursie soms niet veel verder dan de zuidpier van de Waterweg. Daar viel dan van alles te beleven. Er zwom altijd wel een troepje Eider-eenden bij de evenwijdig lopende strekdam en Paarse Strandlopers en Steenlopers ontbraken zelden. Tussen de basaltblokken en vooral ook op of rond de grote metalen bakens scharrelden vaak allerlei vermoede zangertjes rond. Die bakens boden een uitstekende zitplaats voor het waarnemen op zee en het kwam voor dat er zo lang werd getalmd met de terugkeer dat je door de onstuimig opkomende vloed moest waden. Daar de pier door wervorming spiegelglad was, lukte het dan niet altijd overeind te blijven.

Er waren jaren met opvallend veel Kleine Jagers, soms drie, vier tegelijk: een volgende herfst konden ze dan soms geheel wegblijven. Tot diep in oktober bleven er vóór de Waterweg vluchten sterns en het waren evenementen om, gezeten op één van de bakens, de laag over zee aanvliegende Kleine Jagers te zien accelereren, om daarna een stern uit het gezelschap af te zonderen en, soms tot uit het gezicht, na te zetten.

Veel beelden bleven bij: dat eerste Vaal Stormvogeltje bij een harde noordwester in oktober 1956 vlak onder de zuidpier, helemaal volgens het plaatje als het ware over de golven „lopend”, die Grote Jager in oktober 1963, een uur lang etend van het op de vloedstroom de Waterweg binnendrijvend kadaver van een Grote Mantelmeeuw, steeds met de vleugels half uit, balancerend op het rondtollend aas. Scherp zie ik weer die Klapekster, zittend op één van de kabels waarmee de houten kaap aan het begin van de zuidpier overeind gesjord stond. Scherp bleven ook de beelden hangen van die zaterdag in januari 1963: de zeltogende Wulpen, Scholeksters en Tureluurs langs en/of op de zuidpier, en de vele tientallen dode of stervende Meerkoeten, via hun faeces vastgevroren aan het strand en daardoor

De grote sternkolonie bij de Zuidpier.
(foto: Het Vrije Volk)

een gemakkelijke prooi vormend voor de Grote Mantelmeeuwen, Zilvermeeuwen, Bonte Kraaien en die ene Ruigpootbuizerd. Wij namen toen een Tureluur mee. Thuisgekomen bleek de vogel nog slechts een kwart van zijn normale lichaamsgewicht te bezitten. Hij haalde het niet.

Vanaf de pier zuidwaarts strekte zich een grote vlakte uit. De hoger gelegen delen waren dicht begroeid met zilte flora. Via de bekende vegetatiezonerings gingen deze allengs over in de brede, kale strandvlakte. In een strook ijl begroeide duintjes niet ver van de pier lag de kolonie Grote Sterns. In goede jaren overschreed het aantal broedparen de 10.000 stuks.

Legio zijn de herinneringen aan het strand van De Beer. Veel mensen kwamen er niet, zodat een wandeling langs de hoogwaterlijn nog al wat op kon leveren. In de loop van de jaren waren er de meest uiteenlopende vondsten: van een volledig intacte reddingboot tot een meters lange haai en van een vliegtuigparachute tot een hele partij scheepsalarmvuurpijlen. Je moet dan wel sterk in de schoenen staan om niet eens te proberen of die pijlen nog werken. Welnu, ze deden het nog perfect. De platen vóór De Beer en in het Brielse Gat herbergden toen nog vele tientallen zeehonden. Eens, in 1958, konden wij met vallend tij een exemplaar verschalken.

Op het strand waren altijd vogels. Bij de zuidpier was een meeuwen-slaapplaats. 's Winters zat er tussen de Grote Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen wel eens een Grote Burgemeester en aan het eind van de jaren vijftig was er de discussie of de grote witte meeuw die er enkele sei-

Korfmaker, opzichter op De Beer vanaf 1939 tot „het einde”. (foto: Het Vrije Volk)

zoenen achtereen verscheen, nu een Kleine Burgemeester dan wel een albino Zilvermeeuw betrof. Op het strand, een paar honderd meter van de pier verwijderd, stonden drie hoge kapen. Een enkele maal rustte in de nazomer of vroege herfst een Visarend op een van deze houten bouwsels, wat vaker een Slechtvalk.

Het Groene Strand

Denkend aan de najaarsexcursies op De Beer zijn Slechtvalk en Morinelplevier de vogelsoorten die het eerst naar voren komen. Vóór de catastrofe met de Slechtvalk begon, ontbrak deze tussen september en maart zelden op het natuurmonument; soms was er zelfs meer dan één. Beelden bleven bij van Slechtvalken, rustend

op een kaap, een strandpaal of een stuk wrakhout. Maar ook taferelen van Slechtvalken jagend op hun prooi boven het strand, Zuidsluk of Groene Strand. Morinelplevieren waren in september op het Groene Strand te vinden.

Dat Groene Strand was een enorme uitgestrektheid. Tinbergen schrijft aan het eind van de jaren twintig dat dit hele gebied eigenlijk één enorme kolonie Visdiefjes vormde van wel meer dan 20.000 paar. Dit is ruwweg driemaal zoveel als in 1971 de gehele Nederlandse broedpopulatie omvatte. In najaar en winter was het Groene Strand één van de fijnste delen van De Beer om over rond te zwerven. Vooral na perioden met veel regenval of na stormvloed, wanneer een behoorlijke oppervlakte geïnundeerd was geraakt, kreeg het Groene Strand een „slufterachtige” allure. Grote vluchten Smienten en Wintertalingen hielden er zich dan op en er was bijna altijd wel iets bijzonders.

Een excursie naar de Morinelplevieren was jaarlijks een vast agenda-punt. Het viel niet mee om op de grote vlakte van het Groene Strand de Morinelplevieren te ontdekken. Indien men in de verte een groepje ornithologen ordeloos zag rondkruipen - voor een niet-ingewijde stelling een onverklaarbaar tafereel - dan wist je waar de Morinelplevieren te vinden waren. De vogels deden De Beer ieder najaar aan, soms slechts een enkeling maar andere jaren waren er wel een kleine twintig; het leek wel of de spreekwoordelijke tamheid per individu verschilde. Lang, heel lang bleven de Morinel-

Monding van de Nieuwe Waterweg vanaf de Zuidpier. (foto: G. L. Ouweneel)

plevieren hun traditionele pleisterplaats aandoen. Zelfs in 1965, toen niets meer resteerde van De Beer dan een klein hoekje bij de Zuidpier, trof ik daar eind-september nog een Morinelplevier. Voor zover mij bekend heeft geen enkel ander terrein in Nederland de functie als vaste najaarspleisterplaats voor de Morinelplevier kunnen overnemen.

Het Zuidsluk

De al enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog voltooide Brielse Dam tussen Voorne en Rozenburg scheidde de Brielse Maas van de Noordzee en splitste de uitgestrekte zilte gronden langs de noordoever van de Brielse Maas in tweeën. De situatie vóór de komst van deze dam heb ik niet gekend, maar hoe rijk de monding van de Brielse Maas toen was laat zich raden; men leze hiervoor Van Beusekom en Tinbergen nog eens op na. Hoe dan ook, in het begin van de vijftiger jaren vormde de streek rond de voormalige monding van de Brielse Maas een van de beste vogelexcursieterreinen van de regio. Zittend op de Brielse Dam overzag de bezoeker aan de buitenzijde het in de loop der jaren geleidelijk aan dichtslibbende Brielse Gat en het Zuidsluk van De Beer, en aan de binnenzijde het verzoetende Brielse Meer met de uitgestrekte grazige oeverstrook welke, vóór de al spoedig opdringende recreatie dit gebied annexeerde, veel broedende steltlopers herbergde waaronder Kemphanen.

Morinelplevier op het Groene Strand....
(foto: H. J. Japin)

Het Zuidlik was een magnifiek gebied. Doorsneden door getijdenkreeken wisselden op de hoger gelegen terreingedeelten ruige aster- en biezenarealen af met grazige stroken. Zeewaarts gaande vormden uitgestrekte zeekraalvelden en, nog lager, kale getijdenslikken de contactzone tussen land en water. In alle seizoenen waren er veel vogels. 's Winters en gedurende de trektijden rustten er grote gezelschappen Smienten en vormde het Zuidlik de hoogwatervluchtplaats voor de vluchten Kanoetstrandlopers, Bonte Strandlopers, Rosse Grutto's en Zilverplevieren die fourageerden op de getijdenslikken in en rond het Brielse Gat. Eens zag ik er drie Zeearenden bij elkaar, een andermaal kwam er, eind augustus, een gezelschap van 26 Lachsterns overnachten. In het Brielse Gat hielden zich vaak Roodkeelduikers en/of een enkele Parelduiker op en op het Brielse Meer waren gezelschappen van tientallen Kleine Zwanen en ook meestal wel een of meer families Wilde Zwanen.

Met name in de maanden september en oktober vormden de duintjes rond het bewakerskot - de plaats waar de westwaarts lopende waterkering afboog naar het noorden - een dorado voor trekkende zangertjes. Deze heek was een stuwpunt waar deze trekkertjes bleven hangen voor de oversteek naar Voorne. Het kon er wemelen van de vliegenvangers, Gekraagde Roodstaartjes, Paapjes en sylviidae en er was meestal wel iets opmerkelijks: een gezelschap Zwarte

Mezen of Staartmezen, een troepje Beflijsters, een Draaihals, Klapekster of Kleine Vliegenvanger. De opeenhoping van trekvogels lokte ook vaak predators: Sperwers, een Smelleken en 's winters schuimde er nog al eens een Velduil rond. Jarenlang zetten wij in deze hoek onze mistnetten op: er waren herfstochtenden van 100 tot 200 geringde vogels, maar ook van een enkele Roodborst of Heggemus.

In het zomerhalfjaar waren er altijd Lepelaars op het Zuidlik, slechts enkele gedurende de voorzomer maar vanaf half-juni nam het gezelschap toe tot vele tientallen individuen. Het Zuidlik herbergde ook een kapmeuwenkolonie waarin tussen 1949 en 1956 jaarlijks enkele paren Lachsterns huisden. Vaak kwamen deze vogels over de Brielse Dam om te gaan jagen boven het Brielse Meer en de oevers. Het komt anno 1978 volslagen vreemd voor dat het destijds als weinig ongewoon werd ervaren op een zomerexcursie Lach-

sterns te zien. In Europa gaat het momenteel bijna overal bar slecht met de Lachstern; een ontmoeting met deze soort gaat langzamerhand een buitenkansje worden.

De Beer exit

Binnen twee jaar nadat Rotterdam met de plannen voor Rozenburg op de proppen kwam, kon men met de sloop van De Beer beginnen. De aannemers werkten westwaarts; eerst werden de binnenduinen geliquideerd, pas enkele jaren later het Zuidlik, het Groene Strand en het zeestrand. Het Rotterdamse gemeentebestuur - zich kennelijk toch realiserend dat De Beer niet een stuk grond als ieder ander was - maakte in een van haar publicaties bekend dat de gemeente zou zorgdragen voor een compensatie van het opgeofferde recreatiegebied: in het Brielse Meer zouden kunstmatige eilandjes worden aangelegd....

Enfin, ook thans zijn er nog legio mensen die recreatie- en natuurgebieden altijd onder één noemer plaatsen. De periode dat een veel breder publiek zich bewust werd dat het zonder pardon opofferen van natuurterrein niet onbeperkt kon doorgaan, viel eigenlijk ná de vergraving van De Beer. Waarschijnlijk heeft de liquidatie van het natuurmonument postuum wel een rol gespeeld in deze bewustwording, maar voor een daadwerkelijke actie was het toen net een paar jaar te laat. De Beer was verdwenen.

Visdiefje, meer dan 20.000 paar...
(foto: G. L. Ouweneel)

Overzicht naar het zuiden met toren van Brielle
(foto: W. Korfmaker)

Literatuur

Beusekom, G. van & F. P. J. Kooymans, M. G. Rutten, N. Tinbergen. Het Vogeleiland. Schoonderbeek Laren.
Osieck, E. R. 1972. De Visdief (Sterna hirundo L.) als broedvogel in Nederland. Het Vogeljaar 19: 130-136.